

KULTURNO-UMETNIČKI ŽIVOT U OSIJEKU U PRVOJ DECENIJI POSLE PRVOG SVETSKOG RATA

SEĆANJA SAVREMENIKA

Sa značajnim nasleđem iz minulog XIX stoleća, posle tek započetog, a prvim svetskim ratom prekinutog uspona u prvoj deceniji XX stoleća, kultura i umetnost Osijeka doživljavaju od 1920 — 1930. godine pravu renesansu i jednu do tada neslućenu plimu stvaralaštva — zaista, svoje zlatno doba.

LIKOVNI ŽIVOT OSIJEKA

Dok je prvi svetski rat doneo opštu kulturnu stagnaciju — 1918. godina donosi oživljavanje i pravu eksploziju kulturnog života neviđenog razmaha. To nije bilo slučajno.

Posle prvog svetskog rata porastao je ekonomski značaj Osijeka, kao industrijskog i privrednog centra velikog i bogatog područja Slavonije i Baranje, što daje značaj gradu ne samo na privrednom, nego i kulturnom i prosvetnom planu. Veliki broj srednjih i stručnih škola, privrednih, administrativnih, zdravstvenih i kulturno-prosvetnih organizacija okupio je u Osijeku znatan broj intelektualaca i visokokvalifikovanih stručnjaka, zainteresovanih i prijemčivih za kulturna dobra, a i ekonomski sposobnih za korišćenje i njihovu kupovinu.

Zanimanje širokih slojeva za umetnost, kazalište, muziku, sliku, kip i želja za trajnim posedovanjem likovnih dela, privukli su u Osijek lep broj umetnika, te je »Osijek postao jedno od prvih tržišta za produkte književne i likovne umetnosti«.¹

Porastao je krug kolekcionara, a otkup dela se naglo povećao. Kupuju ih ugledni građani, grosisti, advokati, veleposednici, banke, privredne organizacije.²

---

1. Oto Švajcer, Likovni život Osijeka u razdoblju od 1920. do 1930. godine, »Osječki zbornik« XIII/71. str. 231 (dalje Švajcer n.č.).

2. M. D. Đurić je 1923. ranije zatvorio izložbu, jer je sve slike prodao; neke čak po ceni od 30.000 k., »Die Drau« br. 28/1923.

Ne zaostaje u mecenatu ni grad Osijek, koji ne samo što kupuje slike i kipove, nego i materijalno pomaže umetnike, kazalište, filharmoniju, glazbene škole, pevačke zborove, orkestre.

To je povoljno uticalo, pre svega, na likovnu umetnost. U Osijeku živi i deluje od 1920. do 1930. godine tridesetak talentovanih i afirmisanih likovnih umetnika na čelu sa V. Filakovcem, J. Leovićem, M. Vakanjcem, Gvidom Jenijen, Petrom, Orličem, O. Nojmanom, K. Tomljenovićem, S. Tomerlinom, Rehnicovom i Rajmanovom, vajarom Mihajlom Živićem, Petrovićem i drugim slikarima.

Priređuje se u tom razdoblju 58 izložbi i još toliko priredbi u vezi sa izložbama: predavanja, javnih diskusija, anketa, polemika itd.

Na propagandi i likovnom vaspitanju rade i škole, pa tečajevi. Štampa («Hrvatski list», «Hrvatska odbrana», «Jug», «Straža», «Slobodni reporter», «Die Drau»), te «Scena» (Tom Tanhofera) i «Plava revija» (M. Žetića) — sa smerom »revolucionarne ideologije« i »proleterske etike«, pa »Reflektor« — list mladih i »Eros«.

U njihovom pisanju bilo je više ljubavi za umetnost nego stručnog znanja i poznavanja materije. No, bilo je i kritičara koji su svojim idejama i znanjem uticali na kvalitet umetničkih radova, kao: Iljko Gorenčević, Gvido Jeny, S. Vrelović, kazališni kritičar, Ivan Žilić i dr.

Oslobođeni uticaja Waldingerove škole XIX veka likovnjaci treće decenije slede ciljeve zagrebačke škole u kojoj prevladava i plenerizam.

Tek u drugoj polovini trećeg decenija pojaviće se neki elementi konstruktivizma kod kipara Neumana i slikara Tomljenovića.

»Sve drugo se odvijalo na razini realističkog slikarstva, s više ili manje naglašenim ličnim akcentima, slabije ili jače naglašenom individualnošću slikara«.³

VI. Filakovac je u ovom periodu preokupiran slikanjem tamnog tona finog sazvučja, sive i bele boje.

... »Slike su mu oplodene muškošću i snagom scena iz lova te odišu svežinom šume i njiva«...⁴ Najznačajnija su mu dva ulja: »Stara Drava zimi« i »Siesta« (odmor), koja je pobudila najveće divljenje »akcentom erotike« i »umjetničkom istinitošću«.

Misaona zaokupljenost, slikarsko znanje i sklonost ka meditiranju Petra Orlića znače u tadanjem osječkom slikarstvu umetničko sazrevanje do vrhunske tačke. Orlić i kod historijskih kompozicija naglašava više psihološki problem nego istorijski događaj (Kosovo, Judita).

Svetlo, zrak i veština u nabacivanju boja i ređanju svetlih ploha, veselo deluju kod G. Jenija (Osijek klasije!), a impresionističko slikanje na način Sezana

3. O. Švajcer, n.č., 233.

4. Sa Filakovcem sam ponekad, kao student sedeo u Hotelu »Royal«, za »künstlersko — trgovačkim« stolom mecene Kovjanića sa herojskim tenorom Jastrozebskim, kritičarem Gorenčevićem, slušajući razgovor o umetnosti. Njima dugujem prva znanja o našem slikarstvu.

i Van Goga na pejzažima, glavama seljaka (Ličanin, Dalmatinec), ciganki, frataru, madona nalazi u realističkom pripovedačkom žanru Ise Junga.

Ulja (Dubrovnik, Lokruma, Pila) sa solidnom akademskom tehnikom, idilični akvareli (Iz Kiš-Darde) — karakteristični su kod J. Marčića.

Neobuzdana snaga silovitih bojenih naslaga, ali i nežni akordi poetskih impresija odlike su radova J. Šifera (Jesenji pejzaž i Ženska figura).

Snažni i emocionalni doživljaji pejzaža, šarenih sagova cveća elegičnog slikara Leovića spajaju se sa osećanjem za plasticitet oblika i volumen.⁵

Uspešno rade i dve slikarke: Elza Rechnitz sa finom realističkom koncepcijom, sa poetskim prikazom proljeća ili jeseni na pejzažima i Hella Reymann sa svojom »Staricom« i Osječkom solarom, slikama hrvatskih vezova, te motiva iz Dubrovnik, Raba, Trsta i Venecije.

Dobro su poznati akvareli i grafike: tihog i povučenog najboljeg akvareliste Rudolfa Turkovića — sklonog tišinama i osećajnosti, pedantni crteži i pasteli Gustava Antolkovića, emocionalnost grafičara Ivana Rocha, kao i radovi Jovana Gojkovića — crtača i slikara starih kuća i ulica, vodenica, tihih dvorišta — koji se samouk vinuo do visokih umetničkih kvaliteta,

U izložbama najplodnijoj 1923. godini isticala se izložba Leovića i njegovog učenika (18-godišnjeg osmoškolca) marksiste Ive Rajna (Rein 1905—1944), koji je imao veliki dar za linije i forme, ali i ukusa i fantazije.⁶

Iste 1923. godine izlaže i tihi i mirni osmoškolac, talentovani vajar Oskar Neumann, posle slavni Oskar Nemon, unoseći u kamen, glinu, gips svoju dušu, misli i osećaj. Posle mature 1924. godine je u Beču Nojman vajao slavnog Lea Slezaka, Rikarda Taubera, basistu Borgeza, a 1927. godine u Parizu plaketu Lindberga, pevača Tina Ratiera i Gerharda Hauptmanna. Izlagao je u »Salon de Paris« i »Grand Palais« — stalno se nastanio u Londonu — živeo još 1971.⁷

Dok je Slavko Tomerlin, zadržavajući način ulepšanog akademskog realizma slikao pejzažne motive iz Slavonije i narativne žanr-prizore iz seljačkog života sa kitnjastim ženskim vezovima, mladalački elan i želju za stvaranjem pokazaše Ervin Neverli, Arpad Meszaros, Dragan Beraković i Dušan Slaviček. U razdoblju 1920 — 1930. započinje i završava životno delo Kornelija Tomljenovića (1900 — 1930), večnog putnika od 1919—1921, učenike Slavka Tomerlina. Veliki je uspeh poženje već na prvoj izložbi 1921. godine. Od 1922 — 1928, završava Akademiju u Münchenu — dolazeći stalno u Osijek, gde 1923. izlaže »Skice sa puta po Italiji«, a 1929. obišao je ponovo Italiju i Španiju — odakle donosi i izlaže nebrojene uljane skice... Umro je 1930. godine baš kada se spremao za Portugal.

Tomljenovićeve izložbe 1923. orijentirana je u naturalističkom smeru, sa jakim ekspresivnim naglaskom. No, ekspresionizam i kubizam Tomljenovića bili su privremeni »tek da se liječi protiv naturalističke bolesti«.⁸

5. Švajcer, n.č., 256.

6. Uhapšen u Parizu kao levičar — po izlasku iz zatvora odlazi u partizane gde umire od posledica ranjavanja.

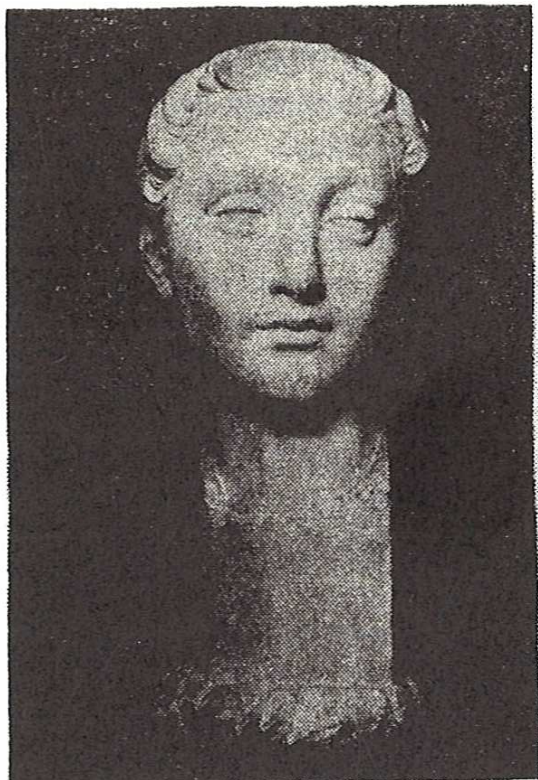
7. Švajcer, n.č., 157.

8. M. Žilić — M. Živić, Katalog Tomljenovića 1929, 7.

Od 1926. do 1927. okreće se realističkim akcentima i plenerizmu.

Isticali su se tada: scenograf Narodnog kazališta Đorđe Petrović, slikar savremenih Pikasovih shvatanja likovne umetnosti i orijentacije ka neoklasicizmu u novom tretiranju volumena, Milan Vakanjac (koloristički orijentiran), te Meštrovićev đak-vajar Mihajlo Živić, sa uspelim portretima Strossmayera, S. Radića, N. Pašića, a na izložbi 1929—1930. skulpture: Borac, Glad, Akt, Pastir, Kavkazac, Ruka, Prkos.⁹

Slika 1.

Mihajlo Živić: Portret kćerke, pješčanik,
Galerija likovnih umjetnosti, Osijek

Na podizanju kulturnog, umetničkog, likovnog života, i likovne kulture delovala su i razna društva, kao: Osječko udruženje likovnih umetnika, Društvo za promicanje znanosti i umetnosti sa Likovnom sekcijom, Klub hrvatskih književnika i umetnika, naročito pri organizaciji izložbi, reproduciranje slika, otkupu, akciji za paviljon, borbi za visoki nivo, itd.

Posebne zasluge za kulturu Osijeka stekao je Muzej Slavonije, kojem je tada bio na čelu neumorni i požrtvovani moj razredni starešina profesor latinskog jezika na Osječkoj klasičnoj gimnaziji Vjekoslav Celestin. Kao žiža nauke i obrazovanja, važan centar naučno-istraživačkog rada i ustanova, čije su vitrine stalne i tematske izložbe bile najbolji propagator duhovne i materijalne kulture Osijeka i okoline — Muzej Slavonije je kao i ranije i u periodu od 1920. do 1930. godine

9. I sam mlad Živić je okupljao nas omladince Donjeg Grada u svom ateljeu i upućivao nas u slikarske i vajarske vještine.

bio žarište naučne misli i uticao na obrazovanje svojih građana i omladine, pa i širih slojeva naroda. Sa svojom zbirkom slika, grafike, gravura, akata i skulptura Muzej je već u toj deceniji bio institucija iz čijih se nedara razvilo jezgro današnje Osječke galerije.

Uz Muzej Slavonije uspešno deluje i »Društvo prijatelja starina MURSA«, pa Arhiv Slavonije, Galerija i nekoliko biblioteka i čitaonica.

RAZMAH KAZALIŠTA I MUZIČKOG ŽIVOTA

Na umetničkom glazbenom vaspitanju Osječana rade: kazališta, glazbene i druge škole, osječki konzervatorij, pevačka i tamburaška društva, filharmonija, tečajevi, štampa i kritika, koji su svojim zalaganjem i počesto i svežim idejama znatno uticali na kvalitet i umetnički nivo radova, priredbi i predstava.

Zahvaljujući već pomenutim povoljnim privrednim i kulturno-umetničkim uslovima u trećoj deceniji XX stoleća najsnažniji je bio razmah kazališta i muzičkog života Osijeka. Obe su ove umetničke grane bile najtešnje povezane, međusobno se dopunjavale i potpomagale, pogotovo jer je osječko kazalište imalo i posebno negovalo svoju glazbenu granu izraženu u operi, baletu, orkestru i opereti.

Dobro je poznata činjenica kako je osječko kazalište sa dramom, operom i operetom bilo doraslo za izvođenje najtežih i najsloženijih dramskih, književnih, operskih i umetničkih dela.

Zahvaljujući prvorazrednim umetnicima i redateljima kao što su bili: Josip Maričić, Aca Gavrilović, Josip Petričić, Josip Pavić, Toša Stojković, Đuro Prejac, Greta Kraus, Lepa Jovanović, Žanka Stokić, Zora Kočevar, Ivica i Tomislav Tanhofner, Viktor Starčić, Emil Kutijaro, Viktor Bek, Josip Papić, Dragutin Gošić, M. Milovanović, Pera Jovanović i dr., osječka drama sa uspehom je prikazivala nebrojene predstave od zabavnih i lakih »narodnih komada«, komedija i vodvilja do najsloženijih Krležinih i Begovićevih drama.

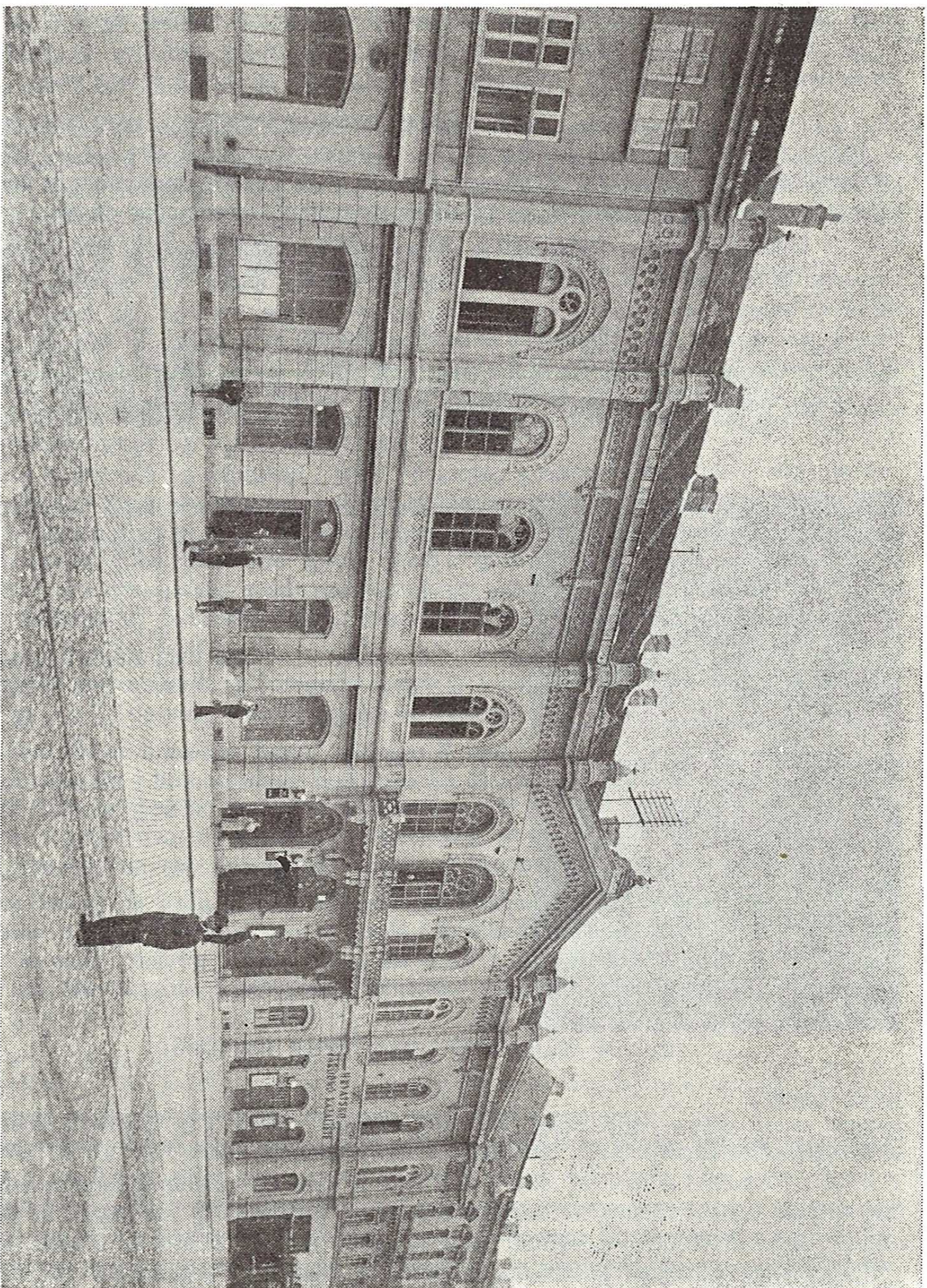
Čuvena osječka opereta sa Evkom Mikulić, neodoljivim Đukom Trbuhovićem, komičarem Dragutinom Vukovićem nenadmašnom stalnom gošćom iz Pešte Gitom Halas i dr. brojnim umetnički doteranim i muzički besprekorno izvođenim predstavama kao što su: Ševa, Šišmiš, Stambulska ruža, Tri devojčice, Grofica Marica, Poljačka krv, Baron ciganin, Hanica i dr., stekla je glas najbolje operete u državi, čije je gostovanje i u Beogradu i u Zagrebu značilo događaj.

Opera je sa izvrsnim pevačima od kojih su neki (kao Križaj, Jastrozebski, Bukšeg, Pihler, Dita Kovač) stigli u vrhove najslavnijih umetnika, i dirigentima (Mirko Polić i Lav Mirski) poklonila svome gradu niz uspehlih opera od »Iake« i Ijupke »Traviate« do najtežih Wagnerovih opera.¹⁰

Pored kazališta koje je bilo stožer umetničkog i muzičkog života drugi snažan rasadnik muzičke kulture bila je Glazbena (muzička) škola, otvorena 1921. godine, a 1925. godine pretvorena u Konzervatorij. Pri otvaranju se odmah upi-

10. Vidi Spomen-knjigu o 50-toj godišnjici narodnog kazališta u Osijeku 1907—1957, Osijek, 1957.

Slika 2. Zgrada Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku

salo 170 učenika većinom da uče klavir i violinu. Direktor je bio Mirko Polić, a zatim Maks Unger. a od 1925. godine do 1941. godine Lav Mirski. Violinu je podučavao strogi J. Kugli i J. Pokorni, klavir Elza Hankin i Nikola Baženov, a Lav Mirski čelo. Interes za školu je bio toliki da se ubrzo morao broj nastavnika povećati, pogotovo, kada su siromašni talenti primani besplatno, ali uz stipendiju pevačkog društva »Kuhača«. Tako se kao novi nastavnici istakoše: Gizela Domin, Dragica Singer, Dana Kobler-Golia, Dita Kovač, Stefa Rodane, Marija Černjenko, Nikola Čarnoluski, N. Kolpikov, A. Lang, Krištof i J. Meier, R. Švarz, J. Kamnikar, Slavo Grančarić, Nikolaj Sevastijanov, Olga i Karel Hladky, Elza Fabing, Josip Brečko, Stjepan Stjepanov.¹¹

Za vrijeme uprave Mirskog (1925 — 1941), škola je sistematski vaspitala brojne generacije i otkrila mnoge talente, od kojih su se mnogi posvetili muzici kao violinisti: Zlatko Topolski, Miroslav Szenci, Ivica Franjić, Dragan Gürtel, Milošav Šimara, Nikola Đurđević, Kosta Stanković, Ljudevit Glasl, Zlatko Balijski, Josip Stanislav, Dragan Martinović, Ivo Kviring i drugi iz klase J. Kuglija, a Mery Gartlgruber, Anica Mirski, Ljerka Fischer, Julijana Legradić i dr. iz klavirske klase Olge Hladky.

Njihovi javni koncerti škole su bili događaj za Osijek, te su posete bile vanredne, što je uz koncerte i dotacije nosile prihode škola. I ovi su koncerti bili podsticaj mnogim talentima da se upišu u konzervatorij ili u privatnu muzičku školu Elze Hankin i da se afirmišu javnosti. Množio se tako iz dana u dan broj muzičara Osijeka, te su time sazrevali uslovi za osnivanje filharmonije.

Udruživanje muzičara kazališta, muzičke škole (konzervatorija) brojnih amatera iz redova građanstva i vojne muzike, osnivanje filharmonije (1921) bilo je prirodan rezultat razvitka osječke muzičke kulture. Ovaj filharmonijski orkestar je od 1924. godine samostalno filharmonijsko društvo sa proslavljenim dirigentima: M. Polićem, M. Ungerom, L. Mirskim, R. Švarcom, Đ. Malinjakom.

Mnogo je tome doprinela stroga pijanistkinja Elza Hankin, koja je u svoju klavirsku školu primala samo natprosečne talente, kasnije soliste osječke filharmonije.

U muzičkoj kulturi Osijeka nastaje tada vidan napredak.

Izvide se klasične moderne simfonije uz prethodna predavanja sa analizom o delu i autoru; nedeljom se daju matineje uz popularne cene — isto popraćene predavanjima.

Time se sprovodi ozbiljan muzički program upoznavanja publike sa najznačajnijim delima i time se podiže opšte muzičko i kulturno obrazovanje publike.

U ovom periodu cvetanja muzičkog života Osječka filharmonija je pozivala slavne domaće i svetske umetnike i omogućila osječkoj publici, da čuju Zlatka Balokovića, Artura Rubinštajna, Juricu Tkalčića, Jana Kubelika, Ljerka Špilera, Antoniju Gajger-Eichovu, Ernesta Bohnay-a, Vašau Pšihodu, Paula Weingartena, Monza Rozentala, Aleksandra Borowskog, Zlatka Topolskog, Božidara, Kunca, Branku

11. Marija Malbaša, Glazbeni život Osijeka, »Osječki zbornik« IX—X/1965, 170 (dalje Malbaša n.č.).

Musulini, Melitu Lorković, kvartert Ševčik-Lotsky, Zagrebački kvartet i mnoge druge strane umetnike.¹²

Do 1927. godine Filharmonija radi normalno. Imala je dovoljno muzičara iz kazališta, vojne glazbe i odličnih muzikalnih amatera.

Kad je 1927. reduciran kazališni orkestar, a kasnije sasvim ukinuta glazbena grana kazališta, nastale su teškoće, naročito u pogledu pojedinih instrumenata. Ipak se radilo uz pomoć amatera.

Filharmonija priređuje i večeri operskih arija, da bi publici nadoknadila prazninu nastalu ukidanjem opere. Zasluga je to neumornog Mirskog.

Još veće teškoće nastaju, kada posle obnove kazališne zgrade, 1933. godine filharmonija gubi dvorane i za probe i koncerte. Ona polako zamire, na ipak je dočekala strašnu 1941. godinu, kada je drugi svetski rat uništio i ovu kulturnu tekovinu.

Treći nosilac u ovoj renesansi muzičkog života bilo je Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo »Kuhač«. Obnovivši 1919. g. zbor, i pristupivši reorganizaciji rada »Kuhač« je pod palicom M. Ungera (od 1921 — 1927) uneo u svoj plan studija izvođenje najmodernijih kompozicija i negovanje slavenske glazbe.

Da bi odgovorio ovako zamašnom zadatku, suzbio diletantizam i podigao umetnički kvalitet rada, »Kuhač« donosi odluku 27. 11. 1921. godine da prekida sa prečestim učešćem na zabavama raznih društava i posvećuje se ozbiljnim pripremama svojih koncerata. Sa takvim radom »Kuhač« zaista postaje jedno od najboljih hrvatskih pevačkih društava.¹³ Opet osniva 1925. godine glazbenu sekciju (orkestar) — ženski zbor 1926. godine i izvodi dela najvećeg umetničkog dometa kao što je Verdijev »Requiem«, Mendelsonov oratorij »Paulus«, Schubertovu H-mol simfoniju, Es-dur misu i Dvoržakovu »Stabat mater«.¹⁴

To važi naročito kada posle odlaska Ungera 1927. godine preuzima mesto glazbenog ravnatelja Lav Mirski. U njegovim rukama se stiču svi glazbeni važni elementi muzičkog života Osijeka: opera, filharmonija, Glazbena škola, HP i GD »Kuhač«. Bilo je to pozitivno ne samo zbog jedinstva u borbi za kvalitet, nego i zbog toga što su se ove pojedine institucije dopunjavale i potpomagale, i složno »sarađivale na jedinstvenom programu podizanja muzičke kulture.«

Tako se razgara neviđena aktivnost »Kuhača«. Na silvestarskoj zabavi 1928. godine »Kuhač« postiže ogroman uspeh operetom »Vesele žene osječke«. Kako je kazalište iz finansijskih razloga ukinulo glazbenu granu, »Kuhač« osniva kazališnu sekciju za izvođenje opereta.

Već marta 1929. godine sa velikim uspehom izvedena je Leharova »Ševa«; posle toga sledi serija opereta koja je »Kuhaču« donela lepe prihode. Tako se izvodi Barun Trenk, Tri devojčice, Mädy, Poljačka krv i Stambulska ruža — 16 pu-

12. Malbaša, n.č., 172.

13. »Hrvatski list« 27/11, 1921.

14. Malbaša, n.č., 170.

Slika 3. Lav Mirski, dirigent, direktor opere i intendant Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku (foto-portret Nikole Szege, Osijek)

ta,¹⁵ a »Ševa« čak 30 puta sa Ružicom Pfajfer u naslovnoj ulozi.

»Kuhač« je tako održao čuvenu osječku operetu na zaista visokom nivou, sve dok kazalište opet nije 1934/1935. uvelo operetu.

U ovom velikom, cvetnom razdoblju 1920 — 1930 i HP i GD »Kuhač« proživljava svoje »zlatno doba« — dokazujući svakim nastupom »da je doraslo najtežim zadacima vokalne glazbe«. ¹⁶ Zahvaljujući tome u razdoblju od 1920. do 1930. razvija se u Osijeku intenzivan muzički život sa velikim brojem prvoklasnih manifestacija. Filharmonija kroz tih 10 godina priređuje redovne mesečne koncerte i po nekoliko matineja.

Pre koncerta u štampi se pojavljuju članci o kompozitoru i delu, a posle izvedbe stručna kritika Ungera, Mirskog, St. Stepanova, Čačinovića, dr M. Pražića i drugih. Daju se i stilski koncerti pojedinih epoha (Smetanino, Mozartovo veče) i proslave, jubileja velikih kompozitora (Beethovena, Wagnera, Schuberta, Bramsa).

Ozbiljnim i stručnim sistematskim radom svih faktora u kulturnom obrazovanju i vaspitanju nastalo je od 1920. do 1930. godine stvaralačko razdoblje koje ostvarenim rezultatima predstavlja pravu antologiju kulturnog stvaralaštva kojim se ponosimo i istinski mu se divimo.

ZNAČAJ AMATERIZMA U MUZIČKOJ KULTURI OSIJEKA

Pored ovih ustanova, čiji je rad nužno počivao na profesionalnim osnovama, Osijek je u ovom razdoblju obilovao društvima i udruženjima, čiji se rad odvijao na amaterskim osnovama.

Veliko je zadovoljstvo setiti se u ovom pregledu, kulturnog, umetničkog, a posebno muzičkog života Osijeka, raznih društava prijatelja i ljubitelja glazbe, brojnih pevačkih i tamburaških zborova, gradske glazbene kapele, glazbenih škola pojedinih društava i privatnih učitelja čijim je doprinosom od 1920. do 1930. godine, došlo do onoga neviđenog zamaha kulturnog, umetničkog, a naročito muzičkog života čiji su nosioci bili Osječka filharmonija, kazalište, Gradski konzervatorij, odlična i snažna pevačka i glazbena društva »Kuhač« i »Lipa« i dr., te radničkih pevačkih društava: »Sloboda«, donjogradska »Jednakost«, »Matija Gubec« i »Budućnost«, donjogradske »Gusle« i gornjogradske »Zmaj«. Sva ova društva ukazuju na veliku želju i smisao za kulturni život i muzičko obrazovanje i postaju metod

---

15. Opereta »Stambulska ruža« davana je 16 puta u dvostrukoj podeli sa briljantnom peštanskom subretom Gitom Halas i (po želji bogatog pozorišnog mecene Krausa), gđom Gretom Kraus. Pošto se Greta Kraus ni glasovno ni igrom nije mogla meriti sa temperamentom Gitom, na plakatima je crvenim slovima pisalo: »Gđa Greta Kraus će na svakoj predstavi i svakoj slici nastupiti u novoj toaleti!« To je privuklo osječke pomodarke.

16. »Hrvatski list« 24/IV, 1923.

17. Kao gimnazijalac autor ovih redova volonterski je statirao u horovima »Lohengrina«, »Trubadura«, »Karmen«.

širenja muzičke kulture u širokim slojevima građanstva, a naročito omladine koja postaje mlado jezgro i izvođača i publike.

Kao savremenik i aktivni učesnik toga bujnog kulturnog i umetničkog života Osijeka ljubitelj pesme, slike, skulpture, izložbi, violinist, gitarista, dirigent i solo tenor đачkih i građanskih horova (»Napretka«, »Gusala«, »Javora«) — posebnu sam pažnju posvetio baš učešću amatera i diletanata, bez kojih se kulturni i umetnički život Osijeka ne može ni zamisliti.

U izvorima koje sam za ovaj rad koristio o amaterizmu se govori sa izrazitom rezervom, a o diletantizmu, koji je u toj deceniji cvetao govori se sa opravdanom kritičnošću (pa i prezirom) sa naglašenom potrebom iskorenjivanja diletantizma. Saglasan sam sa sudom, da ni amaterizam, a pogotovo diletantizam, da su bili jedini, ne bi bez ozbiljnog stručnog obrazovanja i profesionalnog rada na podizanju kadrova i dizanju kulturnog i umetničkog života Osijeka mogli dati onakav kulturni i umetnički domet kakav je u Osijeku dostignut u trećoj deceniji XX veka. Ali — ja smelo tvrdim, da bez toga masovnog amaterizma i vrlo raširenog diletantizma, ne bi bilo onoga sjajnog kulturnog uzleta kojeg se i danas sa divljenjem sećamo.

Bez njih se ne bi formirala ni pozorišna, ni glazbena publika, redovan posetilac i kolektivni mecena teatra izložbi, priredbi »Kuhača«, Glazbene škole, opere, operete, filharmonijskih koncerata, festivala, književnih večeri i predavanja.

Bez njih ne bi bilo velikih pothvata na polju kulture, muzike i umetnosti. Bez njih se ne bi mogla izvesti monumentalna dela klasika. Bez njih bi horovi ostali kao i ranije na 20 — 30 članova izvođača. Bez njih bi glazbene škole ostale bez učenika, horovi i orkestri filharmonije bez najnužnijih instrumenata i umiljatih glasova, kazalište bez statista¹⁷ dobrovoljaca za velike scene Loengrina, Lutajućeg Holanđanina i dr.

Zasluga je to onih nebrojenih amatera i diletanata koji su se rojili po srednjim i muzičkim školama, diletanaskim, tamburaškim, pevačkim, pa i sokolskim društvima. Iako su njihove muzičke priredbe jedva prelazile prosečni diletantski nivo, iz njihovih redova se stvarala stalna glazbena publika, uvek željna pesme, koncerata, opera i opereta, a uvek spremnih na žrtve i nove napore.

Lep broj ovih vrsnih amatera i diletanata, revuosnih posetilaca koncerata, izložbi, festivala, predavanja i književnih večeri, odgojile su i privatne muzičke škole, povećavajući i broj izvođača i zahvalnih esteta, sve sposobnijih za razumevanje i ozbiljne muzike.

Za pohvalu je, što su kapelnici ovih društava i horovođe, većinom amateri, radili besplatno. Zahvaljujući žaru i entuzijazmu izvođača, upornosti zborovođa i neumornom nastojanju sve brojnijih ljubitelja muzike i diletanata — muzički život Osijeka nije nikada potpuno zamro, nego je, i pored privremenih kratkih stagnacija ili prestanaka rada nekih društava, zadržao svoj kontinuitet.

Kraj svih teškoća, sva ova osječka pevačka, gudačka, tamburaška i diletantska društva obavila su značajnu kulturnu i prosvetnu funkciju i misiju, dala su osnovno muzičko obrazovanje širokom krugu svoga članstva, budila interes i ljubav za muziku, stvarala tako publiku i udarila temelje na kojima se u kasnijim godinama rad pojedinih društava mogao dovinuti do visokih umetničkih ostvarenja.

Bez njih zaista ne bi bilo u trećoj deceniji XX veka onoga snažnoga kulturnog i umetničkog uspona, kojim se svi i danas ponosimo i koji služi na čast i diku Osijeka, Slavonije i cele naše kulture.

KULTUR- UND KUNSTLEBEN DER STADT OSIJEK IM ERSTEN DEZENNIUM NACH DEM ERSTEN WELTKRIEGE

Zusammenfassung

Nach dem ersten Weltkriege erlebte die Stadt Osijek einen bedeutenden ökonomischen Aufstieg und damit in Verbindung nahm auch das Interesse für bildende Kunst, Theater und Musik stark zu; viele wünschten Kunstwerke auch zu besitzen.

Zu dieser Zeit lebten und schufen in Osijek über dreissig geschulte und begabte Künstler mit Filaković, Leović, Jeny, Orlić, Neumann, Tomljenović, Tomerlin, Rechnitz, Reimann u.a. an der Spitze.

In diesen allgemeinen Kultur- und Kunstbestrebungen der zwanziger Jahre (1920—1930) kam jedoch besonders das Theater- und Musikleben zum Ausdruck. Diese beiden waren aufs engste miteinander verbunden, unterstützten und ergänzten einander.

Das Osijeker Theater konnte mit den eigenen Kräften, ohne Hilfe von aussen, ein schwieriges Repertoire bestehend aus Dramen, Opern und Operetten ausführen.

Es wurden Unterhaltungs- und Volksstücke, Lustspiele und die komplizierten Werke Krležas oder die Dramen Begović's dank den erstklassigen Künstlern und Regisseuren erfolgreich aufgeführt. Die Osijeker Operette mit ihren zahlreichen tadellosen Aufführungen wurde bald auch ausser Osijek bekannt. Die Oper verfügte über vorzügliche Kräfte, so dass nicht nur Verdi sondern auch Wagneroperen aufgeführt werden konnten.

Man kann mit Vergnügen und Genugtuung an diese Zeit zwischen den Jahren 1920 und 1930 in Osijek zurückdenken, eine Zeit deren Kunstleben vom Theater, dem Konservatorium, verschiedenen Gesangsvereinen («Kuhač», «Lipa», «Gusle», «Sloboda» usw.) und zahlreichen Streich- und Tamburaorchestern getragen wurde. Wir dürfen hier aber auch die vielen Amateure und Musikenthusiasten nicht übergehen, die dieses intensive Kunstleben, auf das nicht nur Osijek sondern auch ganz Slawonien stolz sein können, zum grossen Teil durch ihr Mitwirken ermöglichten.